

Et temanummer som undersøker hva det innebærer å forske med kunsten

Tone Pernille Østern* og Mari Ann Letnes

NTNU Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Å forske med kunsten innebærer å forske i, gjennom og tilknyttet kunstneriske prosesser, kunstprodukter og kunstpedagogiske praksiser. Dermed kan og bør disse gjøres til gjenstand for metodologisk drøfting, noe som er hensikten med dette temanummeret. I temanummerets 16 artikler beskriver, problematiserer og diskuterer kunstner-forskere, kunstpedagog-forskere eller forskerstudenter, hvordan de utvikler metodologier og metoder når de forsker med kunsten, samt hvilke verdier og utfordringer dette gir. Temanummeret er oppdelt i del 1 og del 2, der del 1 inneholder 8 artikler og ble publisert i desember 2017. Del 2 inneholder også 8 artikler, med publikasjonsdato i mars 2018.

Et temanummer med metodologisk fokus er relevant fordi det har vist seg å være utfordrende for kunstner/kunstpedagog-forskere å:

1. Avgrense et relevant problemområde for forskning
2. Artikulere forskningsspørsmål som blir formulert enten før eller gjennom forskningsprosessen
3. Utvikle relevante metoder for å produsere og analysere kunstneriske/kunstpedagogiske forskningsmaterialer
4. Være metodologisk transparente og argumentere for viktigheten av sin forskning

(se også Academy of Finland, 2009, s. 23)

I temanummeret gir artikkelforfatterne eksempler på, problematiserer og diskuterer disse utfordringene, perspektivert fra mange ulike kunstfaglige ståsted.

I temanummeret bruker vi begrepet *å forske med kunsten* som et samlebegrep for det som både på engelsk og i nordiske språk har mange navn og varianter. Begreper som brukes og debatteres, og som samlebegrepet omfatter, er blandt annet *arts-based research*, *arts-led research*, *practice-led research*, *art as research*, *artistic research*, *ARTography*, *performative research* og tilsvarende nordiske begreper som *kunstbasert*, *kunstledet*, *praksisledet*, *performativ* og *kunstnerisk forskning*. Også begrepet

*Korrespondanse: Tone Pernille Østern, Institutt for lærerutdanning, NTNU, 7491 Trondheim.
Epost: tone.pernille.ostern@ntnu.no

©2018 T.P. Østern og M.A. Letnes. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material for any purpose, even commercially, provided the original work is properly cited and states its license.

Citation: T. P. Østern og M. A. Letnes. «Et temanummer som undersøker hva det innebærer å forske med kunsten». *Journal for Research in Arts and Sports Education, Special Issue: «Å forske med kunsten»*, Vøl. 2, 2018, pp. 16–22.

<http://dx.doi.org/10.23865/jased.v2.1209> 16

post-qualitative research brukes. I Norge brukes begrepet *kunstnerisk utviklingsarbeid*, som er sidestilt med forskning i universitets- og høyskoleloven fra 1995.

For filosofen Gilles Deleuze er ikke *begreper* beskrivelser som brukes for å benevne en verden som allerede finnes på en ferdig eller statisk måte, men er heller å forstå som en positiv kraft. Begrepskaping er noe som er med på å skape og forvandle det liv vi forsøker å sette ord på samtidig som det utfolder seg (Colebrook, 2010, s. xvii). Slik ser også vi på begrepet eller sammenstillingen *å forske med kunsten*, samt de ulike benevelser som vi samler under det. Å begrepsliggjøre på feltet handler om å gripe og begripe, skape og formidle et høyinteressant, eksplorerende, uferdig og ekspansivt forskningsfelt. Vi mener at det å forske med kunsten har sin selvsagte plass på et bredt forskningsfelt, på samme måte som kunsten i seg selv er en selvsagt, nødvendig og verdifull del av et hvert samfunn og på alle utdanningsnivåer. Kunst med sine mangfoldige uttrykksformer er en måte å vite, oppleve, forstå, bearbeide og kommunisere verden på, men hvordan man forsker i dette relativt unge forskningsfeltet diskuteres kontinuerlig. Vi tok initiativ til temanummeret fordi vi ønsker å slippe til ulike forfattere som kan bidra til diskusjonene, holde dem varme, konstruktivt provosere dem, forme dem og stabilisere dem.

På mange måter vil vi plassere det å forske med kunsten inn under det som karakteriseres som *post-kvalitativ forskning*. Med dette ønsker vi å signalisere at vi ikke lenger lar skriftlige uttrykksformer dominere, samtidig som vi heller ikke unngår det skriftlige. Det skriftlige preger kvalitativ forskning – det meste blir før eller siden omsatt i skriftlig tekst, noe vi også oppfatter som verdifullt og viktig for artikulasjon på feltet. Men, noe blir alltid «lost in translation», ikke minst mellom ulike formspråk, eller fra en kunstform til verbalspråk (jfr. Hannula, Suoranta & Vadén, 2014) – samtidig som noe nytt vinnes. I post-kvalitativ forskning anerkjennes tanken om at forskning kan skje også i andre uttrykksformer som musikk, bildekunst, dans og teater. Dette er sammenfallende med en av definisjonene for artistic research, at forskningsspørsmålene besvares i kunstnerisk praksis. Et annet trekk ved det post-kvalitative, er at forskerens oppmerksomhet rettes mot ulikheter mer enn til likheter i forskningsmaterialer. Det betyr at hovedmålet med analysen ikke nødvendigvis er å skape mønster, kategorier eller sentrale temaer, som tenderer å prege kvalitativ forskning. Isteden gjør forskeren for eksempel diffraktive eller rhizomatiske analyser. I en diffraktiv analyse søker forskeren å få fram ulikheter og potensialer (jfr. Barad, 2007; Lenz Taguchi, 2012). En rhizomatisk analyse fremstiller ulikheter og muligheter som flettnettverk og nettverk av tentative svar – svar uten en klar begynnelse og slutt (jfr. Deleuze & Guattari, 1987/2013). Når man forsker med kunsten kan *bricollager*, *assemblager* og *montager* forstås som mulig post-kvalitativ forskning (jfr. Denzin & Lincoln, 2005; Kara, 2015; Sharma, 2002; Torres de Eça, 2015; Kaihovirta, 2009). Samtidig som vi forsøker å ringe inn hva post-kvalitativ forskning eventuelt kan være, er det viktig å påpeke at kvalitativ forskning i seg er et forskningsfelt som har opplevd formidabel utvikling, vekst og eksperimentering, og som tøyer grensene og blander seg sammen med det som kan kalles post-kvalitativ forskning. Så isteden for å konkludere med at

det har skjedd et totalt brudd mellom kvalitativ og post-kvalitativ forskning, vil vi si at det faktisk at begrepet postkvalitativ har dukket opp, peker på et slikt begynnende brudd. Å forske med kunsten plasserer vi et eller annet sted i et spekter mellom kvalitativ og post-kvalitativ forskning. Framvoksten av det å forske med kunsten har i seg selv vært produktivt i å få fram et slikt forskningsmetodologisk spekter.

Forskere trenger å klargjøre ulike nivåer av sine valg knyttet til forskningsdesign: epistemologisk, vitenskapsteoretisk eller -filosofisk, metodologisk og metodisk. Temanummeret har metodologisk fokus, men også de andre nivåene flettes inn i det metodologiske. Vi beskriver derfor de ulike nivåene kort.

Epistemologi handler om kunnskapssyn: Hvordan vet vi det vi vet og hvordan kan vi få kunnskap om verden, og denne kunnskapens gyldighet. Epistemologi, kunnskapssyn, viser seg i valgt *vitenskapsteoretisk* eller *-filosofisk perspektiv*. Det handler enkelt sagt om hvilket (vitenskapsfilosofisk) sted du stiller deg på for å se på og fortolke ditt materiale, litt som å se på et rom fra ulike plasseringer i rommet. Nye perspektiver framtrer i det du bytter plass. Den vitenskapsfilosofiske posisjoneringen veileder forskeren i hans/hennes valg, og danner kontekst og logikk for forskningsprosessen.

Med *metodologi* mener vi den kreative, komplekse, krevende og kritiske prosess som innbefatter alle de valg forskeren står ovenfor. Slik vi bruker begrepet, rommer det både forskerens tenkning, sansning, opplevelser, praktisk-kunstneriske arbeid og tekstarbeid, alle valg og all håndtering av etiske dilemmaer knyttet til prosessen. Metodologi forstår vi dermed som en *prosess*, selv om metodologi kan framstå som et produkt i etterkant, når prosjektet er beskrevet og avsluttet (jf. Østern, 2017).

Metoder er de måter, teknikker eller prosedyrer som forskeren bruker for å produsere og analysere empirisk materiale/data i forhold til det som er prosjektets forskningsspørsmål eller hensikt. Metoder for både produksjon og analyse/fortolkning kan blandes og krysses; grenser kan sprenge og ulike former for hybrider eller nyskapninger kan oppstå. Det er dette temanummeret et eksempel på.

I den første artikkelen i del 1 av temanummeret skriver dansekunstner og kunsthøgskolelærer Tone Pernille Østern artikkelen *Å forske med kunsten som metodologisk praksis med aesthesis som mandat*. I artikkelen bruker hun sin praktiske og teoretiske erfaring som veileder for master- og ph.d.-studenter til å skrive fram både stabiliseringspunkter og metodologiske propeller i det å forske med kunsten. Som resultat skriver hun fram det å forske med kunsten som en menings- og mulighetssøkende, produktiv og etisk metodologisk praksis, der særlig form, mening, nærhet, kropp, kontekst, etikk og diversitet fungerer som metodologiske propeller.

I temanummerets andre artikkel, *Å skape et begrep om jam i utforskningen av en deleuziansk metode-ontologi*, diskuterer litteraturviter, jazzmusiker og lærerutdanner Ola Harstad hva metode er. Ved hjelp av Deleuze skriver han fram en metodeontologi, der han peker på metodologiens ontologiske dimensjon, og hvordan hele tilnærmingen til hvordan man forstår *metodologi* vitenskapsfilosofisk har stor betydning. Gjennom artikkelens gjennomgående dialog med Deleuze tilbyr han fra sitt ståsted

det å *jamme med teori* som en fluktlinje fra (en tilstivnet) måte å tenke metode på, en fluktlinje som hele tiden holder metode i *bliven*.

Artiklene til Tone Pernille Østern og dramaturg Lise Hovik, musiker Njål Ølnes, musiker Tanja Orning og dansekunstner Rasmus Ölme er alle eksempler på artikler som handler om kunstnerisk forskning, skrevet av kunstner-forskere i en akademisk kontekst. Østern og Hovik undersøker i sin artikkel *Med-koreografi og med-dramaturgi som diffraksjon* sammen med en danser-koreograf og musiker-komponist hvordan koreografi og dramaturgi kan forvandles til med-koreografi og med-dramaturgi i en scenekunstnerisk prosess der bindeordet *med* aktivt forstås som metodologisk agent. I artikkelen leser de sin kunstneriske empiri *med* posthumanistisk vitenskapsfilosofisk teori. De peker på hvordan en forskyvning mot *med* virker inn produktivt på den koreografisk-dramaturgiske prosessen, både i den kunstneriske forskningsprosessen på gulvet og etterpå når de analyserer prosessen i artikkelen.

Ølnes undersøker i artikkelen *Å forske på eiga speling* fra innsiden av det improviserte samspillet i band, hvordan han kan forske på sin egen kunstneriske praksis uten at musikkens klingende aspekter går tapt. Som resultat, og ved hjelp av flere lyd- og videoeksempler, viser han hvordan auditiv sonologi fungerer som analyseredskap for å kunne utforske improvisasjonsprosessen innenfra den musikalske praksisen.

Orning undersøker i sitt arbeid som utøvende cellist med artikkelen *Music as performance – gesture, sound and energy* musikk som performance. Hun spør seg gjennom to eksempler fra egen kunstnerisk forskning hvordan hun som musiker-forsker kan forholde seg til og *nettverke* metodepluralismen i forskning som involverer kunstnerisk praksis. I artikkelen problematiserer hun forskningsmetodologiske utfordringer som oppstår i det musikk undersøkes ikke som et verk nedskrevet i et partitur, men som et levende objekt, som fremføring, lyd, klang, handling og kroppsliggjøring.

Ölme undersøker i sin artikkel *Movement material* hvordan et materialistisk perspektiv i praktisk og kunstnerisk utvikling av nåtidsdans og koreografi får teoretisk representasjon gjennom å lese prosjektet *med* (hovedsakelig) Jane Bennett og Gilles Deleuze. Kroppens kognitive og sanselige evner forstår han i artikkelen som relasjonelle i forhold til hverandre. Gjennom flere eksempler der han leser dansekunstnerisk praksis sammen med materialistisk teori skriver han fram aspekter ved materialitet ('matter') av betydning for dans og koreografi i samtiden.

Grafisk designer og lærerutdanner Mari Ann Letnes' artikkel *Visualisering som drivkraft i kunnskapsproduksjon* et eksempel på hvordan forfatteren-forskeren inntar posisjonen som kunstpedagog og a/r/tograf (den hybride posisjonen som artist-researcher-teacher). Gjennom tre eksempler fra egen virksomhet som respektive artist, researcher och teacher viser hun hvordan det å visualisere som del av egen tankeprosess bidrar til selve tenkningen og kunnskapsproduksjonen. Visualiseringen fungerer som en drivkraft for forskningen.

Scene/dansekunstner Erikk McKenzies fagartikkel er den siste artikkelen i del 1 av temanummeret. I den artikulere han en kunstnerisk utforskende prosess på det frie scenekunstheltet. I *Klima, karbon og koreografi* skriver han om sin 3-årige utforskende

prosess av det norske oljeeventyret; en prosess som tok ham fra det makropolitiske til det personlige. Artikkelen får fram hvordan det å være scenekunstner/koreograf i dag ofte innebærer utforskende, personlige, samfunnsengasjerte prosesser der man aktivt tar del i det offentlige ordskiftet gjennom både dans og andre uttrykksformer.

I del 2 av temanummeret er den første artikkelen skrevet av Helene Illeris, professor i kunstfagdidaktikk med ph.d. i billedpædagogik. I artikkelen *Uddannelse som social kunstform?* spør hun seg i dialog med kritisk kunstpedagogisk teori om utdannelsespraksis i kunstfag kan forstås som sosial kunstform. I prosjektet *Art as Education/ Education as Art* undersøker hun gjennom praksisledet aksjonsforskning de dilemmaer og spenninger som oppstår når roller oppløses og kunst ikke bare blir objekt for undervisningen, men når selve undervisningssituasjonen betraktes som en sosial kunstform. Kunstfaglig tar prosjektet og artikkel utgangspunkt i samtidskunsten gjennom begreper som kunst som sosial praksis, relasjonell estetikk og kunstens pedagogiske vending.

I den andre artikkelen *Forskeren som dramaturg dramaturgi som refleksiv metodologi* undersøker dramapedagog og med ph.d i drama/teater fagdidaktikk Kristian Nødtvedt Knudsen hvordan dramaturgi som et teoretisk konsept kan fungere som en metodologisk plattform i relasjon til kunstbasert forskning. Han foreslår, at dramaturgi som refleksiv metodologi tilfører kunstner-forskeren et bredt tolkningsrepertoar, hvor dramaturgiske komponenter som divergens, fragmentering, transformering og flerstemthet er styrende for den refleksive forskningsprosessen.

Fortellerne Mette Bøe Lyngstad og Kari Thorkildsen, begge førstelektorer i drama og anvendt teater, viser i den tredje artikkelen *Å forske med kunsten kollaborativt i en fortellerforestillingsproduksjon*, hvordan de i utviklingen av sin egen fortellerforestilling har forsket med kunsten. Artikkelforfatterne diskuterer hvordan selvrefleksivitet og metodologisk bevissthet har vært sentralt gjennom hele kunstproduksjonen gjennom å fokusere på kunstproduksjonens ulike faser som brainstormfase, innsamlingsfase, fortellertekniske fase og utforskningsfase i scenerommet.

Dansekunstner og post.doc. i dans Hilde Rustad skriver i artikkelen *Kunstnerisk vilje i spennet mellom resonans og dissonans* en retrospektiv og kritisk selvstudie av hvordan kunstnerisk vilje kommer til uttrykk og skaper utfordringer og muligheter i et danseimprovisasjonsprosjekt. Artikkelen bidrar med kunnskap om danseimprovisasjon som scenekunstpraksis. Gjennom å gå i dialog med Bakhtins polyfone perspektiv og lytte til resonans og dissonans i prosjektet belyses hvordan metoder og lederskap spiller inn i scenekunstpraksis. Artikkelen setter spørsmålsteget ved etablerte konvensjoner i dansekunstheltet og synliggjør problematiske forhold ved dobbeltrollen som prosjektleder og utøver, en dobbeltrolle som er vanlig i norsk samtidsdans.

I artikkelen *I CAN FLY* undersøker billedkunstner og førsteamanuensis i estetiske fags didaktikk Hannah Kaihovirta lærerstudenters læreprosesser i et kunstbasert emne forfatteren har undervist som en del av faget billedkunstens fagdidaktikk. Kaihovirtas arbeid er, som Illeris artikkel om utdanning som sosial kunstform i dette temanummeret, et eksempel på utviklingsarbeid i høyere utdanning der studentene

trekkes inn som aktive medaktører, medskapere og utviklere av forskningsprosessen resultat. I artikkelen viser Kaihovirta hvordan kunstbaserte læringsprosesser kan komme til uttrykk som lag på lag av kunstopplevelser som transformeres til kunstdidaktisk bevissthet og dermed levende billedkunstdidaktikk hos studentene. Kunst og kunstopplevelse pekes på som mulighet for lærerstudenters didaktiske læring.

Ingvild Olsen Olaussen, forteller og stipendiat i drama, undersøker i artikkelen *Animasjon som multimodal analyse av fortelleruttrykk i barnehagen* bevegelsen fra levd liv til fremstilling av forskningsresultat i en kvalitativ studie med en kunstnerisk tilnærming. Både skrevne narrativ og tegnede videoanimasjoner er del av metodetilfanget som diskuteres i denne artikkelen. Olaussen løfter frem hvordan kunstnerisk medskapning gjennom animasjon av et fortelleruttrykk åpner for kompleksitet i fortelleruttrykket på en meningsskapende måte.

Dramapedagog og stipendiat Katrine Heggstad undersøker og diskuterer i artikkelen *"Imagine if ... stepping into someone's shoes"* as a research method hvordan fiksjonsrammer kan brukes som metode innenfor dramafeltet. I artikkelen undersøkes hvordan to dramapedagoger og –forskere forbereder seg for å arbeide med et kunstnerisk og praksisbasert forskningsprosjekt i sykehjem: dramaprosesser med mennesker som lever med demens. I forberedelsene undersøker de to dramapedagog-forskerne fiksjonens muligheter gjennom å tre ned i skoene til en som utvikler demens og pårørende i en rekke utforskende scener. Tilnærmingen er autoetnografisk og nære familierelasjoner mellom forfatter og medforsker viser seg som en sentral og følelsesladet faktor som spiller inn i prosjektet på en måte som gir dypere forståelse for arbeidet de skal inn i.

Samtaler med skapende kunstnere om deres bakgrunn i livserfaringer, og om hvordan de skaper form og uttrykk, har utgjort eksempelmaterialet i den metodologiske drøftingen i Anna-Lena Østerns artikkel *Kunstneres personlige kunnskapslandskap*. Fragmenter fra livsfortellinger gir i denne artikkelen et innblikk i et narrativt rom med tidsdimensjon, kontekstdimensjon og sosialitetsdimensjon i hver enkelt kunstners kunnskapslandskap, og dermed også kunnskap om hvordan kunstnere eksperimenterer ut fra sine erfaringer i engasjerte, skapende prosesser. Østern er professor i kunsthøgskolepedagogikk.

Kunstnerisk og kunstpedagogisk forskning innebærer både frihet og ansvar. Kunstner/kunstpedagog-forskeren har ikke bare kunstnerens frihet, men også forskerens ansvar for å kontekstualisere seg selv og kritisk undersøke hvordan «the conditions are themselves conditioned» (Hannula, Suoranta & Vadén, 2014, s. 4) eller med andre ord hvordan man selv er del av en allerede eksisterende kunstnerisk/kunstpedagogisk kontekst og kritisk forholder seg til den. Dette temanummeret bidrar til en slik kontekstualisering, motvirker privatisering av metoder for det å forske med kunsten og er fagfellesskapende slik forskning skal være. Det å forske med kunsten utvikler og bør utvikle områder for anvendte og teorigenererende metodologier, samtidig som det utvikler en artikulering, et fagfellesskap, en ekspertise og et profesjonsfelt. Med dette temanummeret ønsker redaktører og forfattere å utfordre og stimulere forskere,

T.P. Østern og M.A. Letnes.

kunstnere, kunstpedagoger, universiteter, høyskoler og andre samfunnsinstitusjoner til å ta ansvar for utviklingen og framtiden for det å forske med kunsten – et felt som har kommet for å bli, for å bidra, og for å endre forståelser av forskning og kunnskapsproduksjon. Vi tror og håper at temanummeret kan være til glede, provokasjon og inspirasjon for doktorgradstipendiater, masterstudenter, kunstnere, kunstpedagoger, forskere og forskningsledere, både ved universiteter og høyskoler, og på det frie kunstfeltet i Norden, og utenfor.

Trondheim 18.12.2017 (del 1), republisert 23.03.2018 (del 2).

Redaktører for temanummeret *Å forske med kunsten*

Tone Pernille Østern

Mari Ann Letnes

Referanser

- Academy of Finland (2009). Research in Art and Design in Finnish Universities. Evaluation Report. *Publications of the Academy of Finland 4/09*. Hentet fra http://www.aka.fi/globalassets/awanhat/documents/tiedostot/julkaisut/04_09-research-in-art-and-design.pdf (tilgang 09.11.2017)
- Barad, K. (2007). *Meeting the Universe Halfway. Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*. Durham and London: Duke University Press.
- Colebrook, C. (2010). *Gilles Deleuze. En introduktion*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Deleuze, G. & Guattari, F. (1987/2013). *A Thousand Plateaus*. (Oversatt av B. Massumi). New York: Bloomsbury Publishing Plc.
- Denzin, N.K. & Lincoln, Y.S. (2005). *The Sage Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, California: SAGE.
- Hannula, M., Suoranta, J. & Vadén, T. (2014). *Artistic Research Methodology. Narrative, Power and the Public*. New York: Peter Lang.
- Kara, H. (2015). *Creative Research Methods in the Social Sciences. A Practical guide*. Bristol and Chicago: Policy Press.
- Kaihovirta-Rosvik, H. (2009) *Images of imagination: An aesthetic approach to education* (Diss.). Vasa: Åbo Akademi University Press.
- Lenz Taguchi, H. (2012). *Pedagogisk dokumentation som aktiv agent. Introduktion till intra-aktiv pedagogik*. Malmö: Gleerups.
- Sharma, M. (2012). *Indian art education and teacher identity as Deleuzo-Guattarian Assemblage: Narratives in a post-colonial globalization context* (Diss). Hentet fra http://etd.ohiolink.edu/view.cgi?acc_num=osu1339617524 (tilgang 20.05.2015)
- Torres de Eca, T. (2015). Artistic Ways of Inquiry in Arts Education Research. I S. Schonmann (Red.), *International Yearbook of Research in Arts Education* (s. 467-471). Münster, New York: Waxmann.
- Østern, T.P. (2017). Å forske med kunsten som metodologisk praksis med aesthesis som mandat. *Journal for Research in Arts and Sports Education*. Special Issue: «Å forske med kunsten», Vol. 1, 2017, 7-27.